

ВЛАСНІСТЬ ТА ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЯ В АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Р. В. ЗАЯЦЬ

аспірант*

Національний науковий центр "Інститут аграрної економіки"

Розглянуто основні принципи управління власністю як інструменту реалізації повноважень і зобов'язань власників підприємств щодо його майна і майнових прав. Управління власністю визначається як одна із сфер підприємницького ризику, процес пошуку і реалізації вигод від користування її об'єктами. Підвищення дохідності за рахунок тимчасового користування залученим у виробництво чужим майном розглядається як чинник зростання вартості підприємств. Наголошено на необхідності використання оцінки грошових потоків як інструменту прийняття управлінських рішень щодо об'єктів власності. Визначено головні особливості виробництва, які впливають на управління об'єктами власності аграрних підприємств в Україні.

Ключові слова: реалізація власності, управління майном, об'єкти власності, виробництво, продуктивність, ресурси.

Постановка проблеми. Необхідність ефективного використання виробничих ресурсів є причиною і наслідком ринкових відносин. Під впливом регіональної та глобальної конкуренції, а також постійного зростання вартості засобів виробництва, власники впроваджують передові механізми управління підприємствами. Звідси, управління власністю стає необхідним елементом забезпечення дохідності та конкурентоспроможності сучасного підприємства.

Принципи ринкової економіки неможливо реалізувати без відповідального ставлення суб'єктів підприємництва до об'єктів своєї та чужої власності, і спрямованості на підвищення продуктивності їх використання. Враховуючи ринкові трансформації вітчизняної економіки, вивчення теоретичних основ, цілей та принципів управління власністю є обов'язковою передумовою такої продуктивності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У ХХ та на початку ХХІ століть найбільший внесок у вивчення впливу відносин власності на розвиток підприємництва здійснили А. Алчіан [3, 16], Л. де Алессі [17], А. Берлі [18], О. Вільямсон [6, 21], Г. Демсец [19], Т. Еггертсон [15], Р. Коуз [8], Л. Мізес [10, 20], Г. Мінз [18], Р. Познер [12], Ф. Хайек [14], Л. Петражицький [11] та інші зарубіжні вчені.

Значення відносин власності у розвитку аграрних підприємств висвітлені також у роботах українських вчених – В. Андрійчука [3], П. Гайдуцького [1], В. Заяця [7, 13], Ю. Лупенка [1, 9, 13], М. Маліка [1, 9, 13], В. Месель-Веселяка [1], О. Онищенко [5], П. Саблука [1, 5], О. Шпикуляка [9], В. Юрчишина [5] та інших вітчизняних науковців.

Разом із тим, недостатньо вивченим залишається ряд питань стосовно взаємозв'язку між управлінням власністю, підвищенням продуктивності представлених нею виробничих ресурсів, їх раціональним використанням на усіх етапах існування підприємства.

* Науковий керівник – доктор економічних наук, професор, академік НААН М.Й. Малік.

Мета дослідження – висвітлити та узагальнити положення економічної теорії щодо управління об'єктами власності як механізму забезпечення стійкості та стабільності аграрного підприємства та реалізації покладеної в його основу бізнес-ідеї.

Виклад основного матеріалу. Історичним результатом еволюції власності стала її правова ліквідність (передаваність), що легалізувала ринковий оборот економічних благ не тільки на рівні предметів споживання, а й на рівні ресурсів їх виробництва. Таку точку зору підтримують вітчизняні науковці. Вони наголошують, що визначеність та ринкова ліквідність власності є необхідною умовою найбільш ефективного її використання через максимально конкурентний перехід до користувачів, які здатні його забезпечити [1, 3, 5, 7, 9, 13].

Відтак, *реалізація права власності* полягає у втіленні економічних переваг такого використання ресурсів, представлених об'єктами власності, яке забезпечить найбільший дохід. Суб'єктами формування та досягнення таких переваг виступають власник і користувач власності. Для досягнення власних цілей, у межах визначених законодавством і договорами повноважень і зобов'язань, вони приймають рішення про її подальше використання в процесі задоволення ринкового попиту. Тобто «механізм реалізації власності» означає застосування власником і користувачем заздалегідь визначеного правового режиму використання та можливостей комбінування ресурсів, представлених у об'єктах власності.

Оскільки визначені правом форми використання і можливості поєднання ресурсів не можуть гарантувати успішності управлінських рішень, права суб'єктів є тільки *пасивною формою* їх майбутнього використання. Рішення ж щодо безпосереднього використання ресурсів, представлених у об'єктах власності, є його *активною формою*. Вони приймаються в умовах невизначеності (з огляду на динаміку ринків та суб'єктивних оцінок) і є *підприємницькими* (такими, що спрямовані на майбутнє) [10, с. 238-243].

Зазначене положення повною мірою стосується аграрних підприємств, адже розвиток землеробства як одного з найдавніших видів економічної діяльності безпосередньо пов'язаний із виникненням та становленням відносин власності [4].

Викладене визначає актуальність досліджень механізмів управління власністю (майном та майновими правами) сільськогосподарських підприємств – від розширення (подрібнення) через поглинання (реорганізацію) самих підприємств до підвищення ефективності використання їх майна та майнових прав. Вони є інструментами формування структури об'єктів власності, адекватної мети операційної діяльності підприємства. У зв'язку із цим, нами було досліджено принципи управління власністю як інструменту її реалізації.

Власність передбачає потенційну можливість набуття вигод від володіння нею. Її реалізація – це підсумкове набуття (не набуття) зисків у результаті прийнятих управлінських рішень. Тому *управління власністю* – це організація процесів визначення й отримання вигод від її майбутнього використання. Воно містить специфічний набір рішень для кожного із видів і конкретних об'єктів майна, передбачає впровадження комплексу заходів щодо формування та ефективного використання власних і залучених ресурсів.

Проміжною метою здійснення цих заходів є досягнення ефективного співвідношення власних та позикових коштів, заміни застарілого/надлишкового обладнання на більш сучасне/необхідне, залучення кваліфікованого персоналу, здійснення поліпшень основних засобів та ін. Поточна вартість витрат на залучення додаткових або більш якісних природних, технічних, фінансових ресурсів повинні порівнюватися з очікуваними дисконтованими вигодами (грошовими потоками) їх використання. Дане завдання вирішується застосуванням механізмів оцінки об'єктів власності, як інструменту прийняття рішень щодо їх подальшого використання (комбінування) у складі майнового комплексу.

Кінцевою метою зазначених заходів є набуття у власність та у користування такої кількості матеріальних (земельних, фінансових, технічних, трудових тощо) ресурсів та формування такої їх структури (пропорції), яка дозволить створити конкурентоспроможний майновий комплекс (набір прав і зобов'язань, що за даного рівня продуктивності використання ресурсів забезпечує фінансову спроможність підприємства).

Підвищення ефективності використання ресурсів має на меті максимальне зниження собівартості продукції при заданому рівні її якості. Тому учасники (стейкхолдери) підприємств перебувають у постійному пошуку нових можливостей для здешевлення виробництва, прискорення та підвищення якості усіх бізнесових та виробничих процесів. У кінцевому підсумку, вдале управління об'єктами власності веде до зростання прибутку підприємця через зниження витрат на виробництво.

Оскільки очікуваним результатом таких пошуків є зростання прибутковості підприємства, то управління окремими об'єктами власності стає інструментом реалізації власності на підприємстві в цілому.

З огляду на викладене, ми визначаємо *управління власністю як процес такого використання представлених нею виробничих ресурсів, який забезпечує отримання максимально можливих вигод від кожного її об'єкта.*

У короткостроковій перспективі воно виступає чинником удосконалення виробничих процесів та покращення результатів економічної діяльності. У довгостроковій перспективі наслідками ефективного управління власністю є зростання продуктивності, конкурентоспроможності підприємства та його ринкової вартості.

Специфіка галузі визначає особливості, що безпосередньо стосуються управління об'єктами власності у сільськогосподарських підприємствах.

По-перше, сезонність виробництва у рослинництві породжує нерівномірність грошових потоків протягом року. При цьому, на склад та рівень витрат виробництва суттєво впливає зміна погодних умов. Ці явища негативно відображаються на прогнозованості чистого доходу сільськогосподарського підприємства та дохідності зовнішніх інвестицій, спрямованих на його розвиток.

По-друге, зумовлений сезонністю виробництва сповільнений оборот капіталу та обмежені можливості його міжсезонного використання призводять до зменшення прибутку та сповільнюють інвестиції у специфічні капітальні засоби виробництва та земельні поліпшення (наприклад сади, виноградники, хмільники, поливні та дренажні системи тощо).

По-третє, просторова розосередженість об'єктів земельної власності сільгоспідприємств зумовлює зростання витрат виробництва та трансакційних витрат формування ефективного (з точки зору організації виробництва) землекористування.

Зазначені особливості, разом зі структурою економічних цілей і можливостями їх реалізації, зумовлюють вибір організаторами-власниками тих чи інших форм сільськогосподарських підприємств [15, с. 191]. Тому ліквідність (передаваність) прав власності є необхідною передумовою розвитку усіх форм сільськогосподарського підприємництва.

Перешкодою її розвитку в умовах України залишаються інституціональні заборони прозорого ринку сільгоспземель, що обмежують ініціативу підприємців до здійснення довгострокових земельних поліпшень. Негативний вплив мають також обмежувачі вимоги до використання земель сільськогосподарського призначення, мінімальної орендної плати тощо.

Проте найсуттєвіші ризики реалізації переваг власності на рівні вітчизняних сільськогосподарських підприємств пов'язані з регуляторною політикою держави. Зокрема це стосується дозвільних процедур, ліцензування тощо. Крім того, існуюча система державного контролю робить можливим адміністративний тиск на підприємців та не сприяє відкритості ринків.

Висновки. Механізми управління власністю на підприємстві суттєво впливають на результати його економічної діяльності. Ефективне використання власного та залученого майна має своїм наслідком зниження рівня операційних витрат, позитивно відображається на прибутковості підприємства, рівні його капіталізації та доступі до фінансових ринків. У зв'язку із цим виникає необхідність розуміння власниками і менеджерами підприємств сутності відносин власності, їх впливу на виробничі процеси, можливостей проведення заходів, що максимізують ефективність використання кожної групи активів та пасивів підприємства.

На практиці «реалізація власності» зводиться до прийняття підприємцем-організатором виробництва самостійних або делегованих менеджеру управлінських рішень щодо формування і втілення ефективного співвідношення прав та зобов'язань по користуванню ресурсами, що є об'єктами власності (своїї і чужої). Суспільна цінність такого співвідношення полягає у тому, що у цілісному майновому комплексі, поєднаному передовою бізнес-ідеєю, вони генеруватимуть порівняно більший дохід.

Викладене свідчить, що управління власністю з метою визначення та реалізації переваг її майбутнього використання є ключовим елементом менеджменту сільгосппідприємств та дієвим механізмом здійснення підприємницької діяльності в аграрній сфері.

Список літератури

1. Аграрна реформа в Україні / [П.І. Гайдуцький, П.Т. Саблук, Ю.О. Лупенко, В.Я. Месель-Веселяк, М.М. Федоров, М.Й. Малік, М.Я. Дем'яненко]; за ред. П.І. Гайдуцького. – К. : ННЦ ІАЕ, 2005. – 424 с.
2. Алчиан А., Демсец Г. Парадигма прав собственности [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.inliberty.ru>
3. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств: Підручник / – [2-ге вид., доп. і перероб. / Андрійчук В.Г. – К. : КНЕУ, 2002. – 624 с.
4. Вебер М. Аграрная история Древнего мира / Вебер М. – М. : «КАНОН-пресс-Ц», «Кучково поле», 2001. – 560 с.
5. Власність у сільському господарстві / [В.В. Юрчишин, О.М. Онищенко, П.Т. Саблук та ін.] ; за ред. В.В. Юрчишина, П.Т. Саблука. – К. : Урожай, 1993. – 352 с.
6. Вільямсон, Олівер Е. Економічні інституції капіталізму: Фірми, маркетинг, укладання контрактів / Вільямсон, Олівер Е. – К. : Вид-во «АртЕк», 2001. – 472 с.
7. Заяць В.М. Відносини власності у розвитку сільськогосподарського підприємництва / В.М.Заяць // Економіка АПК. – 2014. – № 7. – С. 100-108.
8. Коуз Р. Фирма, рынок и право / Коуз Р.; пер. с англ. – М. : Новое издательство, 2007. – 224 с.
9. Інститут власності та підприємництва у розвитку економіки / [Ю.О. Лупенко, М.Й. Малік, О.Г. Шпикуляк та ін.] // Інноваційне забезпечення розвитку сільського господарства України: проблеми та перспективи. – К. : ННЦ ІАЕ, 2007. – 270 с.
10. Мизес Людвиг фон. Человеческая деятельность: трактат по экономической теории / Людвиг фон Мизес. – Челябинск : Социум, 2005. – 878 с.
11. Петражицкий Л.И. Права добросовестного владельца на доходы с точек зрения догмы и политики гражданского права / Петражицкий Л.И. – С.-Пб. : Типография М. М. Стасюлевича, 1897. – 435 с.
12. Познер Р. Экономический анализ права. Познер Р. – В 2-х т. – СПб. : Экономическая школа, 2004.

13. Стратегічні напрями розвитку підприємництва і кооперації в сільському господарстві на період до 2020 року / [Ю.О. Лупенко, М.Й. Малік, В.М. Заяць та ін.]; за ред. М.Й. Маліка. – К. : ННЦ ІАЕ, 2013. – 50 с.
14. Хайек, Фридрих Август фон. Индивидуализм и экономический порядок [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://gtmarket.ru/laboratory/basis/6143>.
15. Эггертссон, Трауинн. Экономическое поведение и институты / Трауинн Эггертссон. – М. : Дело, 2001. – 408 с.
16. Alchian, Armen. Economic forces at work / Indianapolis: Liberty Press, 1977. – 524 p.
17. Alessi, Louis de. Property Rights, Transaction Costs, and X-Efficiency: An Essay in Economic Theory / The American Economic Review, Vol. 73, No. 1. (Mar., 1983). – P. 64-81.
18. Berle A., Means G. The Modern Corporation and Private Property. Macmillan: N.Y., 1932.
19. Demsetz, Harold. The Structure of Ownership and the Theory of the Firm / Journal of Law and Economics, Vol. 26, No.2, (Jun., 1983) – P. 385-387.
20. Mises, Ludwig von. Liberty and Property / by the Ludwig von Mises Institute, 2009. – [Internet resource]. – Access mode: <http://mises.org>.
21. Oliver E. Williamson. The Theory of the Firm as Governance Structure: From Choice to Contract / The Journal of Economic Perspectives, Vol. 16, No. 3. (Summer, 2002) – P. 171-195.

Собственность и ее реализация в аграрных предприятиях

Р. В. ЗАЯЦ

аспирант

Национальный научный центр "Институт аграрной экономики"

Рассмотрены основные принципы управления собственностью как инструмента реализации полномочий и обязательств собственников предприятий в отношении их имущества и имущественных прав. Управление собственностью определяется как одна из сфер предпринимательского риска, процесс поиска и реализации выгод от пользования ее объектами. Повышение доходности за счет временного пользования вовлеченным в производство чужим имуществом рассматривается как фактор роста стоимости предприятий. Отмечена необходимость использования оценки денежных потоков как инструмента принятия управленческих решений в отношении объектов собственности. Определены главные особенности производства, которые влияют на управление объектами собственности аграрных предприятий в Украине.

Ключевые слова: реализация собственности, управление имуществом, объекты собственности, производство, производительность, ресурсы.

Ownership and its implementation in agricultural enterprises

Roman Zayats

Ph.D. student

National scientific center "Institute of agrarian economy"

The article describes basic principles of the property management as a tool for implementation of powers and obligations of companies' owners with respect to their property and property rights. Ownership management is defined as one of the areas of entrepreneurial risk and the process of finding and realization of benefits from the use of its objects. Increasing profitability through temporary involving another person's property in the production is considered as a factor of enterprise value rise. Was indicated the necessity of valuation of cash flows as a tool for making management decisions regarding to objects of ownership. Main features of the production in agricultural enterprises of Ukraine, which affect the management of property, were identified.

Key words: implementation of ownership, ownership management, property, production, productivity, resources.